Ն· 7127 1897 ՅՈՒՆԻՍ 14 ՃՈՒՄԱ ԻՐԹԷՍԻ 38ԻՆՃԻ ՍԷՆԷ ١٣١٤ ՄՈՒՀԱՐՐԷՄ ٢٥ Ն 7127

40 ՓԱՐԱ

Մանզումէի Էֆքեար

40 ՓԱՐԱ

Սենէլիկի պաշրա իչին .... 60 ղշ.
Խարամ վօլ իչին .... 60 »
Տ. ֆի ւ բօսթաայը իլէ կիտէն· 60 »

Սահիպի Իմթիեազ
ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Մաթպաա վէ իտարէխանէսի 117
Շիշլի Քեաղըտխանէ ճատտէսինտէ

Direction du journal
MANZOUMEI EFKIAR
Chichli, Grand'Rue de
Kiathané N· 117

مطبعه و اداره خانه سی
شیشلیده کاغدخانه جاده سنده واقع ۱۱۷
نومرولی محلده

منظومهٔ افکار
صاحب امتیازی ...
قره بت پانوسیان

ՏԱԽԻԼԻՅԷ

ՍԷԼԱՄԼԸԳ ՌԷՍՄԻ ԱԼԻՍԻ

Սէլամլըգ ռէսմի ալիսի տիւնքի կիւն Համիտիյէ ճամիի շէրիֆինտէ իճրա պույրուլմուշ, վէ ազիմէթ ու ավտէթի Շահանէտէ սաֆապէսթէյի սէլամ ու իհթիրամ օլան սաաքիրի Շահանէ վէ Թէպաայի սատըգա գուլլարը թարաֆընտան

Փատիշահըմ չօգ եաշա՛

տուաայի վաճիպ իւլ եաասը պիւլէնտի ավազ իլէ իֆա գըլընմըշտըր·

ԹԷԼԿԻՐԱՖԸ ՌԷՍՄԻՅԷ

Իրան սէֆիրի քէպիրի ալայիւլ Մէլիք տէվլէթլիւ Միրզա Մահմուտ խան հազրէթլէրինին մէմուն վէ մուվաֆֆագաթէն ադիմէթի միւնասէպէթիյլէ, տիւնքի կիւն, սուրէթի ղայրի ռէսմիյէտէ հուզուրի Թաճտարիտէ չէրէֆ մէտթուլէ նայիլ օլմուշ տուր·

Մէքթուպլարըմըզը ալմըշ օլան զաթլարըն, իլք բօսթա իլէ զաղէթամըզ պէտէլլէրինի իրսալէ հիմմէթլէրինի թէքրարէն ռէճա իտէրիզ·

ԹԷՖԻՐՏԱՂԸՆՏԱՆ

. . . Միւէլլիֆ,

Ինկիլթէրրա գրալիչասը վէ Հինտիսթան իմբէրաթօրիչասը, հաշմէթլիւ Վիգթօրիա հազրէթլէրինին սալթանաթի գրալիճէ զուլուսունուն ալթմըշընճը սէնէյի տէվրիյէսինին զիքրի, տիւնքի կիւն շէհրիմիզ Ինկիլթէրրա տէվլէթի ֆէխիմէսի գօնսօլաթօսունտա, բէք մուհթէշէմ վէ շաշաալը, վէ շէհրիմիզտէ միսլի նամէսպուգ սուրէթտէ իճրա օլունտու· Իշպու զիյաֆէթի մախսուսէ իչին պիր հաֆթատան պէրու գօնսօլաթօ թարաֆընտան հազըրլըգլար կէօրիւլմէքտէ իտի· Գօնսօլօսխանէ տէրուն ու պիրունու սուրէթի միւքէմմէլէտէ տօնաթըլմըշ, եէշիլ աղաճ տալլարընտան վէ տիւրլիւ տիւրլիւ չիչէքլէրտէն քէմէրլէր եափըլմըշ, վէ արալարընտա, իրի իրի հարֆլար իլէ Ինկիլիզճէ « ԱԼԼԱՀ ԳՐԱԼԻՉԱՅԸ ՄՈՒՀԱՖԱԶԱ ԻԹՍԻՆ » իպարէսի եազըլմըշ իտի· Ինկիլթէրրա վէ Օսմանլը տէվլէթէյն սանճագլարը թէմէվվիւճ օլունմագտա, վէ կիճէսինտէ, ռէնկեառէնկ մահիթապլար եագըլմըշ, վէ տիւրլիւ տիւրլիւ բէք չօգ ֆիշէնքլէր աթըլմըշ, վէ պիր պանտօ մուզիգա իլէ, Ինկիլթէրրա վէ Օսմանլը մարշլարը տախի մա թէրէննիւմսազ օլմագտա պուլունմագտա իտի· Տիւէլի սաիրէ գօնսօլաթօլարընտա տախի սանճագլարը չէքիլմիշ իտի·

Լիվամըզըն միւթէսարրըֆը համաֆէթմէաալ՝ թալ՝ թավֆիք սաատէթլիւ Հասան Խայրի պաշա հազրէթլէրի, էլիվիէյի ռէսմիյէսինի լապիս օլարագ, ռէֆագաթը պիւլէրինտէ մուավինի միւթէսարրըֆ էֆ. պուլունտուղու, վէ էօնտէն արգատան աէօրթ նէֆէր սիւարի ժանտարմա օլուպ, ֆայթօնիւար օլտուղու հալտէ, տիւնքի կիւն գօնսօլօսխանէյէ թէշրիֆ պույուրուպ, իֆայի ռէսմի թէպրիք խլէմիշլէր տիր· Թէպրիք ֆաղիլէթլիւ նաիպ էֆ. հազրէթլէրիյլէ, հիւքիւմէթ վէ տէվաիրի ռէսմիյէնին սաիր պիւյիւք մէէմուրլարընը քիրամը, վէ Ֆրանսա, Ալմանեա, Իթալեա, Ավստրիա, Ռուսիա, Սպանեա, Իրան, Հօլանտա, վէ Բօրթուկալ գօնսօլօսլարը վէ թէրճիմանլարը, միւշարիւլէյհ Ինկիլթէրրա տէվլէթի գօնսօլօսխանէ սինէ պիթթէշրիֆ, իֆայի թէպրիք իյլէմիշլէր տիր·

Գօնսօլաթօխանէ թարաֆընտան թէրթիպ օլունան կիճէ զիեաֆէթինտէ, սաատ· Միւթէսարրըֆ պաշա վէ նայիպ էֆ· հազարաթը իլէ միւթէսարրըֆ մուավինի, մուհասէպէճի, ճէզա ռէիսի, ռուսումաթ տուհուռու ուժումի, վէ ռէժի միւտիրլէրի վէ մէէմուրինի սաիրէ իլէ էշրաֆը պէլտէ, տիւէլի սաիրէ գօնսօլօսլարը իլէ թէրճիմանլարը վէ պիլճիւմլէ զէվաթը միւթէպէրէ, մէտուվվէն հազըր պուլունտուլար, վէ կիճ վագըթա գատար իշհարը շատըմանի իյլէտիլէր·

Միւշար վէ միւմայիլէյհիմիւն ֆօթօղրաֆլարը տախի պու զիյաֆէթ էսնասընտա ալընմըշ տըր·

Թէքֆուրտաղ . . .
1897 Յունիս 11/23

Աթինատան իշար իտիլտիկինէ կէօրէ, մէճլիսի մէպուսանըն իճթիմաինտէ, տագանըն պիր գըսմը տաղըմը, սապըգ ռէյիսի վիւքէլա միւսիւ Տէլիյանինին իթթիհամ վէ մէսուլ իտիլմէսինի թալէպ իյլէմէճէքլէր տիր·

Եունան պաշ վէքիլի Ռալլինին Իսմօլէնսքիյի զիյարէթ իտէրէք, աճիլէն օրտուեա ավտէթ իթմէսինի ռէճա իյլէտիկի Աթինատան իշար օլունուեօր·

Ալմանեա ղազէթալարընտան պիրինտէ պէրվէճհի աթի օգունմուշ տուր·

« Թուրանթ տիւշտիւքճէ Օսմանլը տէվլէթըն ուլու ճէնապընտան վէ մին էլ գատիմ հաքիգ օլտուղլարը չէհամաթը ֆըթրիյէտէն պահս իթմէքտէ օլտուղումուզ մաալիւմ տուր·

« Պիր թագըմ էֆքեարը սագըմէնին թարաֆտարը օլարագ նիւք պէտտի թէֆրիգտէն աճիզ, վէ հա գըզգաթ խուսուսունտա կէլինճէ կէօզլէրինի եուման էվրագը հավախին կէօրմէք իսթէմէտիքլէրի չէհամաթը ֆըթրիյէեի Օսմանիյէ, շու Եունան մուհարէպէսինտէ, հագգըտա քի աղըրագ իլէ գաքանմըշ օլան կէօզլէրի գամաշ տըրաճագ տէրէճէտէ քէմալի շան ու շէրէֆիլէ սաթվէթէնտազը չար ագթարը ճիհան օլտու·

« Պիզ, եանի Ալմանլար, Թիւրքլէր կիպի պիր գավմը նէճիպին, սաեիտա սատէ պիր հալտէ եաշամարագ հիչ պիր միլլէթին հուգուք ու ռահաթընը գէլըէ գասար սէյիպ իթմէք էֆքեարընտա օլմայան պիր միլլէթի ալի խասլէթին, պիւթիւն աչէմ նազարընտա հագգը նադապիլի ինքեար օլան պիր մէսէլէտէ իպթիտա քէմալի սապը վէ սիւքիւն իլէ սօն տէրէճէ սուլհբէրվէրլիկի մէյտանէ գօյտուղտան, վէ էֆքեարը սաֆսաթարէրտազանէսիյլէ զիհնիլէրի միւշէվվէշ պիր հալտէ օլան տիւշմէնլէրինին, մէրամ անլամայարագ աճմագ ճասընտա հիւճումլարընտա գատար թէհամմիւլ իթտիքտէն սօնրա, նիհայէթ քէմալի չէճաաթիլէ օ տիւշմէնի պէտխահը իւք համլէտէ թար ու մար իթմէսինի, օլանճա գուվվէթիմիզլէ ալգըշլամագտան կէրի տուրմայըզ·

« Իշթէ պու միլլէթինէճիպէ հագգընտա նէշրիեաթը սապըգամըզլատա խաալէթի գաթիէմիզէ պու տէֆայի ճէտիտէ պիր շահիտի միւճէսսէմ օլտուղու կիպի, թարիխի ալէմ գարըշտըրըլաճագ օլսա, պու գավմը ալինին չէճաաթ վէ գահրամանլըղընտա տախի տահա նիչէ միսալլէրէ թէսատիւֆ իտիլիր·

« Պինլէրճէ միւվէրրիխլէրէ մալիւմ օլան Էվրօպա, հոլեա Թիւրքլէր հագգընտա պիր ֆիքրի սահիհէ մալիք օլմամըզ, վէ պունտա սէնէլէրտէն պէրու պիր չօգ իւթիրաթլար իլէ Էվրօպանըն շարգը ճէնուպիսինտէ քեային միւհիմմ պիր մէմլէքէթէ մէրպուտ օլան Էվրօպա միլլէթլէրի, թէէսսիւֆ օլունուր քի, սիւքիւնէթպէրվէր, չէճի վէ գահրաման պիր միլլէթի լաեըգըյլա թագտիր իտէմէմիշ տիր·

« Տիւշիւնիւլմէլի տիր քի, Էվրօպալըլարըն եանըլըշ հէմտէ բէք չօգ եանըլըշ օլարագ թէասսիւպ իսնատ իթտիքլէրի Թիւրքլէր, տիւն եանըն էն միւհիմմ մէմալիք վէ պիլատընտա, մահզա աատալէթ սայէսինտէ մալիք օլմուշլար տըր·

« Էկէր Թիւրքլէրտէ աատալէթ իլէ չէճաաթ թէվամ օլմասա իտի, ալթը եիւզ սէնէյի միւթէճավիզ պիր զամանտէն պէրու, պիր չօգ

տավամը միւխթէլիֆէնի նա՛ըլ օլուպտա քէմալի սիւքիւն իլէ իտարէ իթտիրէպիլիր իտի·

« Թիւրքլէրին աատալէթ ու հագգանիյէթ խուսուսունտա բէք բարլագ էֆքեարա մալիք պուլունտուգլարը, պու աֆտալ նէնիշէհիր վէ Թէսալեանըն պիլա վէ գուրայի սաիրէսինտէ կէօսթէրտիքլէրի մուամէլաթը ինսանիյէթքեարանէ իլէ· վաքըա մէրթէպէյի սիւպութ օլմուշ տուր քի, Օսմանլըլարըն պու մուհարէպէտէ կէօսթէրտիքլէրի չէճաաթ տէրէճէսինտէ աատալէթ հագգընտաքի էֆքեարլարը մէյտանէ չըգմըշ տըր·

« Պու հագգըմըզըն սիւպութի, Օսմանլը տիւշմէնլէրինին սօն տէրէճէ մահճուպիյէթինի, վէ տօսթլարընըն ֆէվգէլատէ թէֆախխիւրինի մուճիպ օլաճագ տըր·

ՄԱՆԶՈՒՄԷ

Աուըլ միւթէաասսըպլըգ, Էվրօպալըլարըն, շիմտիյէ գատար զանն իթտիքլէրի կիպի, Օսմանլըլարտա օլմայըպ, քէնտիլէրտէ կէօրիւլէկէլմիշ տիր· Էկէր էօյլէ օլմասա իտի, հէր վագըթ Խրիսթիեանլըգ թէասսիւպինտէ պուլունարագ, Իսլամլարա պէտ նազար իլէ պագըգտա ռահաթլարընը պօզմագտա վէ հէմիշէ քէնտիլէրի մուհաքգագա չալըշմագտա մէճպուր օլարագ, ուլում ու ֆիւնունտա թարագգըյը ճիհէթինտէ քէնտիլէրտէն տուն պիր հալտէ գալմագտա մէճպուր օլմագլար իտի, պու ճիմլէ իլէ տախի, Օսմանլըլար, ճէնապը Հագգ թարաֆընտան, Խրիսթիեանլըգ թէասսիւպինէ գարշըլըգ պիր գօնթրօլ մագամընտա ինաէթ պույրուլմուշ օլտուգլարընտան, քէնտուլէրի մուհաֆազա միւգթէտիր օլտուգտան պաշգա, ուլում ու ֆիւնուն թարագգըյընտա տախի խալիճէ եօլ ալմըշլար տըր, ալմագտա տըրլար վէ պուտէզին իւէ տահա զիեատէ վէ չօգ զիեատէ ալաճագլար տըր·

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԽՆԴՐՈՅՆ ԴՐԱԿԱՆ ԿՈՂՄԸ

(Պատ. Մ. Կ. Փափազեան Այնթապ)

Վերջին ամիսներու մէջ բաւական թուղթ և մելան սպառեցաւ ընթերցող հասարակութեան ծանուցանելու Հայ կղերին թէ՛ իմացական թէ՛ բարոյական անկարողութիւնը, Բիւզանդիոնի միջոցաւ իմացանք Վառնայի տխուր դէպքը, և թէ ինչպէս մայրաքաղաքին իսկ շատ թաղերուն մէջ չահախնդրութիւն և անհոգութիւն քահանայական դասուն սովորական յատկանիշը եղած են, և թէ գաւառային թեմերուն համար որոշուած առաջնորդներէն շատեր դեռ կը մերժեն երթալ իրենց պաշտօ-

Նավայրերը ։ Նաեւ գաւառներէն հրատարակուած թղթակցութիւնք միաձայնութ կը հաստատեն թէ ազգին հոգեւոր առաջնորդները, քիչ և փառաւոր բացառութեամբ, յետին աստիճան անձեռնհաս գտնուած են ներկայ ժամանակիս պահանջները և պէտքերը լրացունելու ։ Եթէ այս տեղեկութիւնները Հայ—Բողոքական կամ Հայ—Պապական աղբիւրներէ ծագած լինէին, չատերս պիտի փորձուէինք անոնց հեղինակները «ազգուրաց, ազգատեաց», և ուրիշ այլանդակ ածականներով ողջունելու, բայց քանի որ նոյն իսկ Մայրենի Եկեղեցւոյն ծոցէն կը բղխին և առանց հերքման կը մնան, ի հարկէ կը պարտաւորինք հաւատալ պատմուած եղելութեանց ստուգութեանը ։ Եւ սակայն կուզենք հարցնել թէ արդեօք այս կարգի հրատարակութիւնները դադրեցնելու ժամանակը հասած չէ՞ ։ Ի՞նչ գործնական օգուտ կակնկալենք կղերին թերութիւնները աշխարհի տեսութեան առջեւ պարզելէն ։

Զոր օրինակ ։ Ընթացի անուանուն թղթակից մը ամէն առթիւ կը պախարակէ քաղաքիս քահանայական դասը և մինչեւ իսկ կը հարուածէ հանգուցեալ քահանայ մը որ զանձն պաշտպանելու առիթէն զրկուած է ։ Իբրեւ Հայ եւ քրիստոնեայ ես կը բողոքեմ, այս տեսակ գրութեանց դէմ, ոչ վասն զի չեմ գնահատեր քննադատութեան արժէքը, այլ վասն զի այս տեսակ քննադատութիւն օգտակար լինելու հանգամանքէն զուրկ է բոլորովին ։ Ենթադրելով իսկ թէ քահանայից վրայ բեռցուած բոլոր պարսաւանքը ճշմարիտ է, Եկեղեցւոյն ի՞նչ օգտակար ծառայութիւն մատուցած կը լինինք իւր պաշտօնէից թերութիւնները խայտառակելով, «Եթէ զանոնք դարմանելու ջանք չպիտի լինի միանգամայն ։» Մեր հաստատ համոզումն է թէ բծախնդիր ոգւով գրուած բոլոր հրատարակութիւններ թէ՛ բացարձակապէս տպարգիւն են, թէ՛ նոյն իսկ կղերին դէմ մասամբ անիրաւութիւն կը պարունակեն ։ Բացատրենք ։

Քահանաներուն վրայ թերութիւններ որոնել և նշաւակել շատ դիւրին գործ է, բայց արդեօք արդարացի՞ է ։ Կըսուի թէ քահանաները լոկ եկեղեցական արարողութիւնները կը կատարեն թութակօրէն, և բանիւ և արդեամբ ժողովուրդը հովուելու կարող չեն, և հետեւապէս ժողովուրդը հոգեւորապէս անխնամ կը մնայ, ինչ որ ենթադրենք թէ ճշմարիտ լինի ։ Մենք կը հարցունենք թէ ինչո՞ւ «այլապէս» լինէր ։ Այդ բարձր հոգեւոր տեսչութիւնը՝ զոր դաստիարակեալ և մշակեալ պաշտօնեայք միայն կրնան մատակարարել, մեր քահանաներէն ակնկալելու ի՞նչ իրաւունք ունինք ։ Թողունք քահանաները, ամբողջ երկրին մէջ քանի՞ վարդապետ կամ եպիսկոպոս կայ որ այս տագնապալից ժամանակի մէջ քարոզելով և բարեգործելով, խեղճ ժողովուրդը հոգեւորապէս մխիթարելու կարող եղած են ։ (1) Եւ ինչո՞ւ ։ Ոչ վասն զի անյօժար են, այլ վասն զի անկարող են, և արդար չէ իրենց մէ ակնկալել ինչ որ չեն կրնար ընել ։ Մարդ կրնա՞յ տալ ինչ որ չունի, կրնա՞յ աւանդել ինչ որ չէ ստացած ։ Եթէ բարձրագոյն վարժարանի մը կամ աստուածաբանական ճեմարանի մը ընթացաւարտութիւնը պայման գրած լինէինք քահանայական ձեռնադրութեան, եթէ քարոզչական արուեստին և եկեղեցական կառավարութեան եղանակին վրայ ուսում տուած լինէինք կղերին, եթէ ըսէինք մեր հոգեւոր պաշտօնեայներուն, «Ձեր պաշտօնը պիտի լինի թէ՛ ժամերգութիւն ընել թէ՛ քարոզ խօսիլ, թէ՛ պատարագել թէ՛ հովուել, և պիտի ուսանիք թ՛է Մաշտոցը թէ՛ Աւետարանը,» յայնժամ իրաւունք պիտի ունենայինք գիրենք դատապարտելու իրենց ներկայ անձեռնհասութեանը պատճառաւ ։ Պարտինք խոստովանիլ թէ քահանաներէն յոյժ չատեր ճշմարիտ պարտաճանաչութեամբ և խղճմտօրէն կը կատարեն իրենց աւանդուած պաշտօնը, Իրենց ուսուցած ենք ժամագիրքը, Մաշտոցը և Շարականը, և ահա բացարձակ հաւատարմութեամբ կը կատարեն բոլոր եկեղեցական պաշտամունքը ։ Կրնեն ամէն ինչ որ կրնան և ցորչափ գիտեն ։ Հեգնական տեսով չեմ խօսիր, անկեղծօրէն կը խոստովանիմ թէ մեծամասնութիւնը իրենց պաշտօնին մէջ հաւատարիմ կը գտնուին ։ Եթէ իրողութիւնը այսպէս է, միթէ ճշմարտութի՞ւն է հրապարակաւ անխնայ և անդադար հարուածել կղերական այդ թերութիւնները որոնց մասին ազգը այնքան պատասխանատու է որքան կղերը ։

Ահարկու սխալ է այնպէս խօսիլ որպէս թէ միայն կղերը պատասխանատու լինէր ազգին հոգեւոր կենդանութեանը համար ։ Ճշմարտութիւնը այս է թէ կղերը եւ ազգը իրարու վրայ փոխադարձաբար կը ներգործեն ի բարին կամ ի չարն ։ Երբեք եղած չէ ժամանակ մը երբ ժողովուրդը լուսաւորեալ, իսկ կղերը խաւարեալ էր, և վերջինը որպէս թէ բանի զօրութեամբ զառաջինը ենթարկեց ի խաւարն ։ Եթէ եկեղեցական պատմութիւնը չենք ուսած, մեր Աստուածաշունչը պարտէր մեզ ուսուցանել թէ անկումը և կանգնումը փոխադարձ ազդեցութեանց արգասիք են ։ Աւելի 2700 տարի առաջ Եհովայի Մարգարէները գտին Իսրայէլի՝ «Եւ եղիցի որպէս ժողովուրդն՝ նոյնպէս և քահանայն ։» Ժողովրդեան հոգեւոր կացութիւնը և քահանայից բարոյական վիճակը միշտ զուգընթաց և զուգահեռական կերթան ։ Իւրաքանչիւրը միւսին թէ՛ պատճառն է թէ՛ արդիւնքը ։ Քահանան իւր բնիկ և ստացական կարողութեան համեմատ կը զարգացունէ և կը շինէ ժողովուրդը ։ բայց հաւասարապէս ճշմարիտ է որ(1) ժողովուրդն ալ զքահանան կրնորէ և կը ձուլէ ։ Քահանան ժողովրդեան մտաւոր և հոգեւոր կենդանութեան ճշգրիտ հայելին է ։ Ուստի մեր թերութեանցը մէջ պարտինք տեսնել մեր իսկ զանցառութիւնը ։ Այժմու քահանաները անգօ՞ր են չօշափելու և հոգալու ազգին ներկայ պէտքերը, սորա մէկ պատճառը այս է որ ազգը մինչեւ այսօր անհոգ գտնուած է իւր քահանաներուն ընտրութեանը և կրթութեանը մասին ։

Արդ մենք համոզուած ենք որ քահանայական դասը քննադատել որպէս շատեր կընեն, ոչ միայն անարդար է, այլեւ անօգուտ, եւ մինչեւ իսկ բացարձակապէս վնասակար, եթէ քննադատութեան անմիջական նպատակը չլինի դարման տանիլ ազգին այս մեծ հոգեւոր պէտքին ։ Այս մասին կը հարցունենք թէ արդեօք բաւական ոյժ սպառած չե՞նք ժխտական գործողութիւններով, և ժամանակն եկած չէ՞ քննելու խնդրին դրական կողմը ։ Ըստ մեզ ամենուս միտքը պարտի կեդրոնանալ այս հարցման վրայ, այսինքն ։ «Ի՞նչ պարտինք և կրնանք ընել Հայ քահանային վիճակը բարւոքելու համար և պատրաստելու համար քահանայական նոր սերունդ մը որ ճշդիւ համապատասխանէ մեր հոգեւոր պիտոյիցը ։»

Մեր նշանաբանին մի ուրիշ կիրառութեանը վրայ խօսք մը աւելցնենք ։ Այժմիկ շատ ջանքեր կը լինին Հայ հասարակութեան մտքին վրայ տպաւորելու քրիստոնէական բարեգործութեան առաքինութիւնը ։ Կըսէ թէ (եւ իրաւամբ) մինչ օտար ազգի անձինք և հաստատութիւնք հարիւրաւոր Հայ որբեր կորդեգրեն, մեր ազգայինք ինչո՞ւ չհետեւին նոցա բարի օրինակին ։ մանաւանդ թէ եթէ բոլոր ազգայինք կամեցող ալ լինէին այս ձեւով բարերարելու, օտարին աջակցութեան քիչ կամ ոչինչ պէտք պիտի մնար ։ Պատրիարք Հայրը յատուկ շրջաբերականով մանաւոր յորդոր կը կարդայ ժողովրդեան քրիստոնէական(2) այս պարտականութեան մասին, և մայրաքաղաքին հայ թերթերը կը չեչտեն թելադրուած միջոցները ։ Այս չափը շատ լաւ է, բայց բաւական չէ ։ Ինչու է որ մինչ օտարները կը փութան օգնել Հայ որբին և այրւոյն, շատ Հայեր դեռ անզգայ կը մնան ահռելի արկածներուն առջեւ և իրենց սիրտը կը բանտարկեն կծծի քսակին մէջ ։ Ոչ վասն զի պարտականութիւնը չեն ճանչեր, այլ վասն զի զայն կատարելու բարոյական զօրութիւնը կը պակսի, զօրութիւն մը՝ որ լոկ Աւետարանէն կը բղխի (*) Անկարելի է ժողովուրդ մը ի բարեգործութիւն դրդել անոր լոկ պարտականութիւն քարոզելով (**) ։

Բարեգործութիւնը պտուղ է միայն, պարտինք ծառ տնկել նախ ։ Մեր բոլոր բարոյական ախտերուն արմատն է եկեղեցւոյն մէջ «Հոգեւոր կենդանութեան» պակասութիւնը, որոյ վրայ Բիւզանդիոնի 49 թուոյ խմբագրականը կը ճառէր այդքան ազդուապէս ։ Կուզեմ այդ պատուական յօդուածէն կոչում ընել ։ «Հոգեւոր կեանք ըսելով բարեպաշտութեան արտաքին ձեւերը միայն չենք իմանար ։ Եւ մանաւանդ զանոնք բնաւ չենք իմանար ։ Շատ մը բան արդէն լոկ ձեւի համար է մեր մէջ, եկեղեցիի մէջ թէ եկեղեցիէն դուրս, —բաց նաձեւեր որք կարտասանուին՝ արտասանուած ըլլալու համար, արարողութիւններ որք կը կատարուին՝ կատարուած ըլլալու համար ։ Ամէն բան տեղն է ։ Հոգին է որ կը պակսի շատ հեղ ։» Մենք ալ ճիշդ այդպէս կը մտածենք ։ Կը յաւելունք միայն թէ այդ «Հոգին» Քրիստոսի հոգին է և Աւետարանի ոգին է ։ Թող մեր բոլոր եկեղեցեաց մէջ արձակ համարձակ քարոզուի Աստուածորդւոյն անձնազոհութեան աւետարանը, թող ժողովուրդը իբրեւ խաչեալ տեսնէ Փրկիչը և առնու Նորա Սուրբ Հոգին, այլեւս պէտք չմնար բարեգործութեան վրայ պնդելու ։ Կը կրկնենք, մեր ազգին կը պակսի հոգեւոր կենդանութիւն և սա կը գոյանայ Աւետարանին քարոզութեամբը միայն ։ Այն մարդը՝ որ Աւետարանը իր հոգւոյն մէջ կընդունի, բարեգործ կը լինի իւր ներքին և նորոգեալ բնութեան բերմամբը և այնքան բնականապէս որքան ծաղիկը կը փթթի և ծառը կը պտղաբերէ ։ Ուրեմն ազգը պէտք ունի Աւետարանը քարոզելու կարող քահանաներու, զորս եթէ ունենար, Բողոքական քարոզիչները չպիտի քարոզէին մայրենի եկեղեցւոյն մէջ, որպէս կընեն այժմ շատ տեղեր ։

Ի՞նչ միջոցներ կրնանք գործածել, ուրեմն, քարոզիչ-քահանաներ պատրաստելու համար ։ Պարտիմք այսօր քննել խնդրոյն «այս դրամական կողմը» ։(***)

(Աւետաբեր)

. . .

. . . Միւէլլիֆ ։

Բիւզանդիոնտա 15 մայիս 97 թարիխլի նիւսխէսինտէ տէրճ իտիլէն պիր մէքթուպտա չէհրիմիզ վարժապետ էվերէքլի Տէրճէկարապետ հայրն հիւսնի հալինտէն, վէ Տէր Սահակընտա սույի հալինտէն պահս իտէրէք «անուս վէ անկիրթ» տէտիքտէն պաշգա «գի-

(1) Բէք հաղգըլը տըր, բէք տօղրու տուր ։

(1) Բէ՛ք տօղրու տուր, էհալիմիզին բէնտի կէօզինտէքի զօճա պիր օտուն բարչասընը կէօրմէեիպ տէ եալընըզ քահանալարըն կէօզլէրինտէքի գըլ բարչասընը կէօրմէլէրի, պիզտէքի տըլէագ պօզուգլուգունուն տէրէճէսինի իսպաթ իթմէքտէ տիր ։

(*) Պու խուտիա բէք եանլըշ տըր, էօքսիւզլէրի վէ պիքէսլէրի վէ էմաալլէրինի տէսթըրմագլըգ ֆազիլէթի քրիստիանլըղա մախսուս պիր ֆազիլէթ օլմաղըլա, ումումէն իսան ճինսինէ մախսուս թապիի պիր ֆազիլէթ տիր ։

(**) Թէքրար սէօյլէրիզ պու իթիգատա եանլըշ տըր ։ տիգգաթ; չէֆգաթ վէ մէրհամէթ ինսանլըգ իգթիզասընտան տըր ։ Աւետարանտան էվվէլտէ վար իտի ։ վէ հիչ Աւետարան թանըմաեան եէրլէրտէ տախի վար տըր վէ օլաճագ տըր ։

(***) Իշտէ հագգըլը վէ չայեանը միւթալաա մէգալէ պաշգա պիր զազէթանէ կէօնտէրիլմիշ իսէ տէ, տէրճ իթմէտիկինիզ Աւետաբերտէ տէրճ իտիլմիշ տիր, էսէֆ օլունուր քի մէզքիւր զազէթանըն զանղըսը օլտուղու պիլտիրիլմէմիշ տիր ։

երայն փախուած» տախի տէնիլմիշ տիր. կէրէք քէտէրիմին հուգուգունուն մուհաֆազասը, վէ կէրէք միլլիյէթ նամընա օլարագ հագըգաթը պիլտիրմէկէ մէճպուր օլտում. Եվվէլա մէզգիւր մէքթուպուն դիյրինտէ իմզասը կէօրիւնէն Իսրայէլ Արսլանեան, պուրանըն հալինի պիլմէտիքտէն մաատա, Դայաքըրիսէյի տախի օլմատըղընտան պաշգա պաղչաճըլարըն հալլէրինէ այտանմըշ օլմալը տըր. Բէտէրիմ Տէր Սահակ հայր 7-8 սէնէտէն պէրու, չէհրիմիզ Ս. Աստուածածին եկեղեցիսինէ պաշկեալ օլուպ, վազիֆէսինտէ տէվամ իյլէմէքտէ իքէն, Թարիխտէն 5-6 մահ ագտէմ պիր մանզումէյէ իլէ տէկիլ, անճագ պիր ղարագա մէյանի, Եվվէլ, Դայաքըրիսէ Դէր. Առաջնորդու Թարաֆընտան չաղըրըլմըշ տըր, լաքին հագգընտա նէյէ հէր նէրէտէ օլսա, ղալէպէ իտէճէկլինի պիլտիկինտէն, տօղրուտան տօղրուեա Փաթրիգխանէյէ միւրաճաաթլա, իֆատէյի միւրաճաաթ հալ իթմէքլիկի արզու իտիպ վէ կէօրտիւկլէնտէն, 3 մահ մուգատտէմ Պոլսա իւզէրի Թարաֆընըզա կէլմիշ տիր. վէ էլյէվմ տէ Փաթրիգխանէ քիլիսէսինտէ պուլունմագտա տըր, Ամեն. Օրմանեան Պատրիք հայր հազրէթլէրի Թարաֆընտան Դայաքըրիսէ առաջնորդունա հալիյլէ քէյֆիյէթ սուալ իտիլէրէք լազըմ կէլէն մալումաթ ախզ օլունմուշտուր. չիմտի իշ ասըլ մէրճիինտէ պուլունմագտա իքէն վէ հիչ պիր լիւզում վէ մէճպուրիյէթ պուլունմատըղը հալտէ, հագգընտա ղաղէթա իլէ «աղ.էտ վէ անուս» տիկերէք պիր քահանայը թահգիրէ գալգըշմագ պիր էսէրի վիճտան վէ քէմալէթ տէկիլ տիր զանն իտէրիմ. Վարմաալէտ հագգընտա միւպալաղայը մէմնունիյէթլէրի կէլինտիքտէ, մէրգում պէլէկիրիլի Առաջնորդ էֆ. իքի սէնէյի միւթէճավիզ չէհրիմիզտէ պուլունուպ իտէ տէ, Թարախաթընտա խոտպինլիք վէ ադայէտմիզէտէ պաշը հիւրմէթսիզլիք կէօրտիւքտէն պաշգա իգթիզայի հալտէ իչլէթ իսթիֆա իյլէտիկինի տախի կէօրտիւքլէրինտէն, միլլէթիմիզտէն չօգլար քէնտի չօճուգլարընը սայիր մէքթէպլէրէ կէօնտէրմէքտէտիրլէր.

ԳՐԻԳՈՐ Տ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Պէսպէլլի պու մէքթուպու եազան ղէվաթը, պիզտէ, Թաէվվէլտէն պէրու, հէր Թարաֆտա չօրպաճըլար վէ նուֆուզլուլար իչին էն պիւյիւք մէնֆաաթ վէ նէֆսանիյէթ սէրմայէսի, վարտապետլէր իլէ վարդապետլէր վէ էմսալլէրի իտի, չիմտի իսէ մէզքիւր սէրմայէտարլարա պիրտէ ղազէթաճըլար իլավէ օլունմուշլար տըր.

...

ԱՆՈՒՂՂԱՑ ՍԽԱԼՆԵՐ

Բիւզանդիոն Հայաթերթի յունուար 18 թուոյն մէջ հրատարակեալ «Ուղղելի Սխալներ» մակագրով մի պարզ դիտողութեամբ դէմ գոր բրած էի «Էջմիածնական» բառի վրայ, իմացայ թէ «Կաթուղիկէ Հայ մը» ստորագրութեամբ մի յարձակողական յօդուած հրատարակուել է այս անգամ, Մեճմուայի Ախպար անուն թերթին մարտ 22 և 26 թիւերուն մէջ, այսինքն ճիշդ երկու ամիսներ յետոյ, զոր և Մանզումէի Էֆքեար ընդօրինակած և հրատարակած էր ապրիլ 5 թուոյն մէջ. Մենք չէինք զիջաներ այդպիսի յօդուածի մը պատասխանել, և յուսմիւն միայն կը պահէինք, ինչպէս ըրաւ մեր բարեկամ Կ. Ս. Իւթիւճեան էֆ. բայց որովհետեւ յօդուածագիրը մեր վերոյիշեալ անմեղ դիտողութիւնը պատճառ բռնելով նոյն իսկ մեր Ս. Եկեղեցւոյ դէմ դիտողութիւններ կընէ, ուստի իբրեւ հաւատարիմ պաշտօնեայ Հայ Եկեղեցւոյ, նուիրական պարտաւորութիւն կզգամ տալ պատասխանի ըստ բանի Ս. Գրոց. (Առակ. ԻԶ. 4.5).

Հայոց Առաքելական Եկեղեցին «Էջմիածնական» նորահնար բառով կոչելը պարաւանք մ՚է բռած էի, յայտնելով թէ նոյն իսկ Վենետկոյ Մխիթարեան Հարց պատկառելի գրիչներ երբեք չեն գործածած այդպիսի անպատշաճ անուն. Յօդուածագիր Կ. «Կաթողիկէ Հայը» փոխանակ ուղղակի պատասխանելու և այդ բառին նորահնար չլինելն ապացուցանելու, անուղղայ սխալմամբ, կրօնական վիճաբանութիւն բանալու բաղձանքէ բռնուած ըլլալը միայն կը յայտնէ, և Վենետկեան Հայոց օրացոյցի մէջ մեզ համար սոսկ «Հայոց» գրուածն, «անզգուշութեան արդիւնք» համարելով կը յուսայ թէ՝ «մի օր պիտի հաճին Մխիթարեանք հրաժարիլ այդ անճիշդ բացատրութեան գործածութենէն».

Բայց այսու եւս չկինալով յագուրդ տալ իր եռանդեան, «Կաթող. Հայը» սխալ մեկնելով մեր «Լուսաւորչական» և հետեւաբար «Գրիգորեան» կոչման վրայ ըրած դիտողութիւնը, պարաւանաց նոր ապացոյց մի ևս ինքը կը յաւելու ըսելով թէ՝ «Գրիգորեան» անուանելով զմեզ, «ընաւ չէ ուզած ակնարկել զՍուրբն Լուսաւորիչ... այլ միայն ակնարկած է եղեր ըզ Գրիգոր Տաթեւացին. Ահաւասիկ, երազ մը, որ պարզապէս երեւակայութեան ծնունդ է. վասն զի մինչեւ ցարդ մեր Կաթոլիկ ազգայիններէն ո՛ և է գրիչ այդ Գրիգորեան անունը իսկ տուած չէ մեզ, թերեւս մեզ չսխալականացունելու համար զՍ. Լուսաւորիչն. Գրիգորեան կը կոչեն զմեզ եւրոպացի ազգեր ընդ որս և Ռուսք, ակնարկելով մի միայն զՍուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայրն մեր՝ որոյ Հայրապետական աթոռն է և կայ ի Ս. Էջմիածին. Նոցա և ոչ միայն մտքէն անցած է թէ Գրիգորեան անուամբ կը հասկնան ըզ Տաթեւացին Գրիգոր, որոյ ով լինելն իսկ անծանօթ է իրենց. Արդ այս կէտն և եթ բաւական է ցոյց տալ թէ «Կաթող. Հայ» յօդուածագիրը նպատակ ունի պարսաւել զԱռաքելական Եկեղեցին Հայոց և նորոգել կրօնական այն հինցած վէճերն՝ որք բազմապատիկ փաստերով հերքուած են արդէն բազում անգամ, և ապացուցուած է թէ Հայ Եկեղեցին իր առաքելականութիւնն «անընդհատ» շարունակած է մինչեւ ցայսօր, և իր Առաքելայաջորդ Հայրապետաց շարքն՝ սկսեալ Ս. Թադէոս Առաքեալէն մինչեւ այժմու Հայրապետն Առաքելական Աթոռոյն Ս. Էջմիածնի, ունի անվթար պահպանած, ըստ վկայութեան նոյն իսկ Հայ Կաթոլիկ վարդապետաց և եւրոպացի պատմագրաց. Մեր Եկեղեցին նոյն Ուղղափառ եկեղեցին է, որպէս էր Նիկիոյ, Եփեսոսի և Կ. Պոլսոյ Տիեզերական ժողովոց ժամանակ, որոց վարդապետութեան վրայ հաստատուն մնացած է դարուց ի դարս. Նոքա՝ որք բաւական չեն համարիր զայդ և կը սիրեն իւրեանց անձերն Հռոմայ Պապին հովանւոյն ներքեւ դնել, իրենց գիտնալու բանն է. բայց զմեզ հանդարտ թողուն մեր հարազատ Եկեղեցւոյ մէջ, և չանուանեն զմեզ այսօր «Էջմիածնական», վաղը Տաթեւական, միւս օր... Աստուած փրկէ ի զրպարտութենէ մարդկան.

Այս առթիւ արժան կը համարիմ ի մէջ բերել բարձրաստիճան Հայ եկեղեցականի մը հետեւեալ խորհրդածութիւնն՝ որ այս տեսակ պարսաւողներու համար գրուած է. «Ես յիշեցի թուղթ մը՝ զոր Ս. Ներսէս Շնորհալի գրած է Գօղոս անուն Կիլիկեցի քահանայի մը՝ որ ազգ. Եկեղեցին և Ս. Աթոռը թողլով, դացեր Հռոմ եղեր եւ իր ազգ. Եկեղեցին կը բամբասէր. Այն թղթոյ մէջ յայտնի կը տեսնուի թէ Ս. Հայրապետն ի՞նչպիսի կընկատէ ազգաւ և աթոռով իբարմէ անկախ Եկեղեցեաց կառավարութիւնը. և թէ անոնք որ իրենց ազգ. Եկեղեցիէն և աթոռէն բաժնուելով օտարին կողմը կանցնին, ի՞նչ տեսակ մարդիկ կը համարի և ի՞նչ անուն կուտայ անոնց.

«Իմաստութեան անճաշակները, կըսէ, դուրս կելլեն իրենց հայրենի աւանդութենէն, և կարծելով թէ գացած տեղերնին պատիւ կը գտնեն, իրենցը կը բամբասեն՝ վերջէն մտած Եկեղեցիներու առջեւ. Ասոնք ալ, որովհետեւ զմեզ վար զարնելու պատճառ կըսեն, անոնց ըսելու կը հաւատան. Երկու քրիստոնեայ ազգաց մէջ գըժտութեան սերմանելուն և անճելով պաղարկելուն բուն պատճառն այսպիսիներն են. Եթէ այսպէս փորուողներն իրենց հայրենատուր աւանդութիւնները թողլով ուղղափառութիւն կամ առաքինութիւն չահեցան, աղէ՛կ. լա՛ւ ըրին՝ որ բաժնուեցան, թէեւ նոյն բաներն իրենց Եկեղեցւոյն մէջ ևս կրնային ձեռք բերել և որքայութենէ չզրկուիլ. Իսկ եթէ անանկ բան մը չշահեցան՝ և գուցէ կորուսին և կամ բոլորովին հակառակ բաներ ստացան, չահ մ՚ըսա իրենց կինայ մտածել. Եկեղեցեաց մէջ հակառակութիւնն երկու հարազատաց մէջ ծագած խռովութեան և մարտնչելուն կընմանի. իսկ մասնաւորներուն տեղափոխութիւնը կընմանի խռովութեան ժամանակ իր հայրենի տունը թողլով օտարին կողմն անցնելուն. Բայց օր կուգայ, ժամանակ կըլլայ, որ խաղաղութիւն և միաբանութիւն հարազատաց մէջ կը հաստատուի..» —Հայոց Եկեղեցւոյն «Գրիգորեան, Տաթեւեան (աս ալ նոր կիմանանք), «Էջմիածնական» անունները ընծայելը Ս. Ներսէս Շնորհալւոյն գիտցած բամբասանքներէն է. մէջէն ելնողներն անոր դէմ պիտի գործածեն հարկաւ այս բամբասանքը. Զարմանալի չէ՞ մերայնոց ամանց միամտութիւնն որ բամբասանքի սովրած բերաններէն տակաւին օրհնութիւն կսպասեն Հայոց ազգային Եկեղեցւոյ նկատմամբ.

... Կը մնայ ինձ երկու խօսք ըսել և վերջ տալ.— Ա. Աւելորդ և տղայական խօսքեր են ըսել թէ «Էջմիածնական» կոչումն այս եւ այն դիտմամբ տրուած է. Անուղղայ Սխալանք է դորա վերայ նորահնար բացատրութիւններ տալ. Ոչ ոք իրաւունք ունի իր թողած կամ անտի բաժանուած Եկեղեցւոյն ինքնահնար անուններ տալու. վասն զի նա կը մնայ այնպէս ինչպէս որ էր յառաջագոյն իրենց հարց և նախահարց ժամանակ. դայն թողուցողներն են որ իրենց վերայ նոր անուն կստանան յայտնի ընելու համար թէ իրենք այլ եւս չեն վերաբերիր ա՛յն Եկեղեցւոյն, յորմէ ելան զատուեցան. Եւ այնպէս Հայ. Եկեղեցին կա՛յ և կը մնայ Հայ. Եկեղեցի, ինչպէս է՛ր և կը կոչուէր Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, Ս. Սահակ Պարթեւի. Ս. Գրիգոր Նարեկացւոյ, Ս. Ներսէս Շնորհալւոյ, և Սրբոց Գրիգորիսեանց և Ներսիսեանց Հռոմկլայ և Հռոմկլայեցւոց ժամանակ, եւ անոր միեւնոյն Հաւատք, միեւնոյն ուղղափառ կրօնք, զորս պահպանեցին դարուց ի դարս առաջելական վարդապետաց մինչեւ զԳրիգոր Տաթեւացի, որ հզօր ախոյեան հանդիսացաւ ընդդէմ Ունիթորեանց.— և անտի և այսօր.

Բ. Մանզումէի մէջ կարդացի դարձեալ Մեճմուայէն ընդօրինակուած մի գրութիւն եւս, որ կերեւի միեւնոյն աղբիւրէ բղխած. այսինքն՝ «Կաթ. Հայ մը» ստորագրողին գրչէն ելած, կամ ներշնչմամբը գրուած. Ընա՛ւ ընելիք չունիմ Հայունիին այն խորին զմայլման համար որ ունեցել է ի վերայ ա՛յն քարոզչին՝ զոր կանուանէ «առաջնակարգ պերճախօս քարոզիչ», նոյնպէս և Եկեղեցւոյ միութեան նկատմամբ նորա տուած քարոզին վրայ սքանչացման համար... Միայն թէ՝ Հայունին այդ միութիւնն յաջողցնելու (այսինքն՝ Հայերը Հռոմէական կրօնին հետ միացունելու) համար, մեր Ներկայ Ամեն. Տ. Մաղաքիա Ս. Պատրիարքի վերայ ակնարկութիւն մ՚ըրած է. որում կարեւոր կը համարիմ պատասխանել. Հայունին ինքզինքն Հայ. Եկեղեցւոյ որդի ձեւացունելով կըսէ. «Մեր ազգն երջանիկ է այսօր ունենալու այնպիսի քաջուսումն և աստուածաբան Պատրիարք մը, որ շատ աղէկ կը հասկնայ Եկեղեցւոյ միութեան անհրաժեշտ, հարկաւոր և աստուածաբանական ճշմարտութիւնն. Ազգն ծարաւի է ճշմարտութեան, և ինքն՝ (Տ. Մաղաքիա Օրմանեան Սրբազան) որ յորդառատ և երկնաբուխ աղբիւր մը (Հռոմէն) քաղած է իր սրբազան գիտութիւնը, կրնայ բարերար հրեշտակ մը հանդիսանալ մեր վշտահար և տարաբախտ ազգին.»

—Շա՛տ գեղեցիկ կը խօսի Հայունին, և մեզ առիթ կուտայ յի-

չիցուենլ իրեն և իր համախոհից թէ Օրմանեան Տ. Մաղաքիա վարդապետ՝ Հռոմայ մէջ, և Հռովմէական աստուածաբանական Համալսարանին մէջ իբրեւ առաջնակարգ աստուածաբան իրաւագէտի վկայականն ընդունելէ յետոյ՝ կրօնական կարեւոր խնդրոց վրայ գըրութիւններ հրատարակեց, և ի Պոլիս դառնալով՝ իր ստացած քաջուսումն աստուածաբանութեան չնորհիւ համոզուելով թէ ճշմարտութիւնն անվթար պահպանուած է Հայոց Ուղղափառ Եկեղեցւոյ մէջ, ամենայն անկեղծութեամբ վերադարձաւ իր Նախնեաց Առաքելական Ուղղափառ Ս. Եկեղեցւոյ գիրկն, և իր հաւատարմութեամբ զանազան պաշտօններու և Առաջնորդութեան արժանանալով, ընկալաւ իրաւամբ գերագոյն աստիճան Եպիսկոպոսութեան ի Մեծ Հայրապետէ Ս. Լուսաւորչի Աթոռոյն որ ի Ս. Էջմիածին, և այսօր բարեբախտ եմք տեսնել զՆ. Սրբազնութիւնն յԱթոռ Պատրիարքութեան Հայոց ի Կ. Պոլիս։ Հայութիւն և իր քարոզիչը պէտք է յիշեն նաեւ թէ սոյն դարուս մէջ քանի՛ քանի ուսեալ լեզուագէտ և աստուածաբանական գիտութեամբ հաչակեալ վարդապետներ ևս ի Մխիթարեանց եւ յայլ միաբանութեանց եկան, միացան եւ յաւելան ի թիւս հարազատ պաշտօնէից Հայ. Եկեղեցւոյ՝ որ միշտ պատրաստ է գրկաբաց ընդունել զիւր հեռացեալ որդիս,

Որում եւ եմ եմ եւ մնամ
միշտ հարազատութեամբ

ՅՈՎՀ. ՔՀ. ՄԿՐԵԱՆ

Բերա 21 Ապրիլ 97.

. .

ՈՐԲԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Բիւզանդիոնի խմբագիրը Իզմիրի Պատ. Յակոբ Թաշճեանի մէկ նամակին առթիւ, զոր հաճած էր ամբողջութեամբ հրատարակել նախորդ թիւով մը, կարգ մը մասնաւոր հարցումներ ուղղած է եւ փափաք յայտնած է մեր կարծիքը լսելու։ Մեր տեղեկութիւնները չեն հաստատեր իր ըսածները, ուստի ձեռնարկած ենք բուն տեղերէն ճշգրիտ տեղեկութիւն ստանալու։ Արդէն իսկ առաջադրած ենք՝ առաջին պատեհ առթիւ՝ թերթիս խմբագրական սիւնակներուն մէջ քննել քրիստոնէական եղբայրութեան բովանդակ խնդիրը, անոր հիմը և սկզբունքը եւ արտայայտութեան ձեւերը, նաև խօսիլ որբանոցի խնդրոյն վրայ, եւ թղթակցութեան մէջ ենք արդէն զանազան նորահաստատ որբանոցներու տեսուչ մարմիններուն հետ, և անոնց մեր նամակներուն պատասխանելուն կը սպասենք։

Այսու ամենայնիւ հետեւեալ դիտողութիւնները կընենք այժմէն որ, կը յուսանք, պիտի ծառայեն օգտակար ուղղութիւն մը տալ քննադատութեան և զօրացընել այն վստահութիւնը զոր մեր Լուսաւորչական եղբայրները մեզի ցուցին, երբ փափաք յայտնեցին իրենց ժողովրդին համար ըրած ձեռնարկներնուն օգնել, մանաւանդ կրթական գործի մէջ։

1. Իզմիրի և Երուսաղէմի Գերմանական հաստատութիւններուն նման հաստատութիւններու վրայ որ տարիներէ հետէ կային և Հայոց այդ կարօտութեան մէջ իրենց դռները բացին որբեր ընդունելու, Ամերիկացի միսիոնարներն ամենեւին իշխանութիւն կամ ազդեցութիւն չունին։

2. Գաւառային այլեւայլ տեղերու նորահաստատ որբանոցները չսկսան բնաւ իբրեւ միսիոնարական ձեռնարկներ։ Բացարձակ կարօտութեան և չքաւորութեան մէջ գտնուած տղաքներ պատսպարելու, կերակրելու, հագուեցնելու և կրթելու զուտ մարդասիրական շարժման մը արդիւնք են անոնք։ Մեզի անհնար էր անտարբեր մնալ և չմասնակցիլ քրիստոնէական այդպիսի ազնիւ գործի մը։ Եւ դաբակոյս չունինք թէ այս մեր ծառայութիւնը լիովին կը գնահատուի Հայոց ողջամիտ մասէն։

3. Այս տղաքը ընդունելու դրամը Մեծ Բրիտանիոյ, Գերմանիոյ Զուիցերիոյ, Ֆրանսայի և Միացեալ Նահանգներու բարեսէր անձերէն եկած է։ Ուրեք ուրեք այդ դրամները տուողներն իրենց ներկայացուցիչները ղրկած են հսկել որ գումարները գործածուին ընդունուած որբերը խնամելու նպատակին։ Ուրեք ուրեք ալ Ամերիկացի միսիոնարներ հաւանած են որբախնամ գործն աւելցնել իրենց արդէն ունեցած գործին վրայ և բազմաթիւ ծնողազուրկ ու անպաշտպան տղայոց փոքր մէկ մասը ընդունիլ անճապարանօք պատրաստուած պատսպարաններու մէջ։

4. Ըստ չափու այն պատասխանատուութեան զոր Ամերիկացի միսիոնարներն ունին այս գործին մէջ, հիմա ջան ի գործ կը դրուի միանաբար գործելու քրիստոնէական եղբայրութեան ընդունուած սկզբունքներով և Լուս. եկեղեցւոյ հանդէպ բարեկամութեամբ որ կը յուսանք և կը հաւատանք թէ, երբ ըստ բաւականին հասկցուին, ընդունելի պիտի ըլլան մեր Լուս. եղբայրներուն։

Թէեւ առայժմ չենք կարող հեղինակութեամբ խօսիլ իբրեւ ներկայացուցիչ ուրիշներու, այլ միայն մեր կողմէ կը խօսինք, բայց վըստահ ենք թէ որբեր խնամող բոլոր Ամերիկացիներ մեզի հետ կը միանան և կըսեն։ Մեր նպատակը զանոնք Բողոքական ընել չէ, այլ ամէն ջանք պիտի ընենք անոնց սորվեցնել առաքինութիւն, իրենց ազգային լեզուն, և բարւոք ու սիրալիր յարաբերութեան մէջ պահել զանոնք իրենց ազգային եկեղեցիին հետ.

(Խմբ. Աւետ.)

1897 Թիւ 25

. .

ԱՌ ԵԿԵՂԻՑԱԿԱՆ ՈՄՆ

«Բիւզանդիոն»ի թիւ 166ին մէջ կարդացի Ձեր ՊԱՏԱՍԽԱՆՆ «առ խոնարհ ծառայ Տ. Ստեփաննոս եպիսկոպոս Նիկոմիդիոյ»։

Մայրէ ի ծայր հեգնութիւն, ծաղր, անարգանք, ու մտածել թէ՝ դուք, Եկեղեցակա՛նքդ պիտի տաք մեզ լրջութեան, զգօնութեան, առ մեծամեծս սիրոյ և յարգանաց չինիչ օրինակն։

Նախ, քանի որ դուք «գրական դարձուած»ներէ հաւկցող էք, ապահովաբար երիտասարդ եկեղեցակ-ն մ՚էք, Ձեր գրուածին մէջ ծայրէ ի ծայր զգացուած տաք չունչն ալ կը մատնէր արդէն ձեր հասակին թարմութիւնը, ասոնք կըսենք նաեւ ի պատիւ այն երիցագոյն եկեղեցական Ս. Հարցորք՝ «գրական դարձուած»ներու ընտանի ըլլալով հանդերձ՝ գիտեն չափ դնել իրենց լեզուին ու գործին։

Բայց դու ձեր «պարզ լեզուով» գրուածին մէջ իսկ յաճախ իշխանական ոճը կը նախընտրէք, մանաւանդ երբ առաքելական յանդիմանող չեչտ մը տալով ձեր խօսքին՝ կըսէք, «զգուշացէք աղքատներն անարգելէ, յիշելով որ անոնց վըկայութեամբը բարձրացաք ի կարգ եպիսկոպոսութեան։»

Տէ՛ր Եկեղեցական, մենք գիտէինք թէ՝ երէկի վեղարաւորին հանապազօրեայ նախասիրական երազին մէջ տիրող յուսադարար երեւոյթն է՝ «Եպիսկոպոսութեան կարգը,» բայց մեր մտքէն իսկ չէր անցներ թէ՝ սոսկ աղքատաց վկայութիւնը բաւական կըլլայ այդ անուչիկ երազը բերել դնել իրականութեան հողին վրայ. եւ յետոյ, մենք խիստ անտեղի ու անպատշաճ կը գտնենք «աղքատասիրութեան» դաս տալ յոգնավաստակ և չքաւոր Առաջնորդի մը որ, օգոստոսի բարկը արեւուն տակ, աղքատ գիւղացիներու հետ ծունկ ծնկի նստած՝ անոնց «գէյթին-հաց»ն է կերեր, ու անոնց հետ ուսովն փայտ ու քար է կրեր անտառէն ու լեռնէն իրենց ԴՊՐՈՑ չինելու համար, մինչ իր լծակից եղբարք մեծաւ մասամբ Վոսփորի գեղազուարճ ափանց վրայ փակած՝ մեծահաց խնջոյից մէջ յղփանալէ վերջ, մետաքսեայ հովանոցներու տակ, ոսկի չրջանակաւ ակնոցներու ետեւէ քալելով՝ մեծատան մը վրայ արտասանելիք պերճախօս դամբանականներ են պատրաստած . . .

Սխալ դուռ զարկեր էք ուրեմն, զի այդ չէր ձեր աչակերտին տունը։

«Մի՛ անարգէք աղքատները» կըսէք, ու միեւնոյն ատեն դուք կանարգէք բարձրաստիճան եկեղեցական մը, «եկեղեցական»իդ կը վայլէ՞ր ա՛յդքան եպերելի ու ա՛յդքան հակասական ընթացք մը։

Գրեթէ միշտ սխալ բացատրուած են Ն. Սրբազնութեան ըսածները։ ամենէն աւելի սա՝ «Հացագին 5 ղուրուշ ղրկեր եմ, որբ մը կուզեմ» ըսողներն մեծաւ մասամբ սին համբաւն չահեցան։»

Ենթադրենք թէ ժողովրդեան խոնարհ դասակարգին մէջէն 1000 հոգիէն մէկն ըսաւ այդպէս, ուրեմն 1000էն մէկին «մեծաւ մասամբը» կըլլայ — առաւելագոյն հաշուով —3/4 1000դ, այսինքն՝ 4000էն 3 հոգի.—ասկէ ի՞նչպէս կը հետեւցնէք թէ՝ Ն, Սրբազնութիւն «սին համբաւի հետամուտ» կանուանէ առ հասարակ «խոնարհ դասակարգի ժողովուրդը»։

Բայց եթէ քիչ մ՚աւելի չփուած ըլլայիք մեր ժողովրդեան հետ, ու անոր բարոյական մակարդակն աւելի մօտէն զննած, հաւանականաբար դուք ևս իրաւունք պիտի տայիք Ն. Սրբազնութեան գրածին, եթէ ո՛չ ըստ ձեւոյն՝ գէթ ըստ իմաստին։

Նաեւ, իր վիճակայնոց մէջ 500—1000 որբ խնամելու պատրաստականութիւն ցոյց կուտար Ն. Սրբազնութիւն.—Այդ իր սրտին փափաքն էր, զոր յարգել պարտէիք. բայց դուք ո՛չ միայն այսպէս չըրիք, այլ և թիւերու կէս առ կէս տարբերութիւնը զոր «անհնչան» կը կոչէք հեգնաբար, լաւագոյն պատրուակ մ՚ըրիք ձեզ ձեր հեգնաբանական տաղանդին տխուր մէկ ապացոյցն ի հանդէս ածելու.—այս ալ—ներողութի՛ւն—չէր վայլեր ձեզ, «աղօթարար ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆԻԴ»։

Եւ ի՞նչու գերակչիռ հեղինակութիւն մը տալ կուզէք Նիկոմիդիոյ Ազգ. Վարչութեան քան իր Սրբազան Նախագահին որ, իր վիճակայնոց հետ առաւել քան քըսան տարիէ հետէ եղած ինկած՝ բնականաբար ամէն մարդէ աւելի կը ճանչէ զանոնք իրենց բոլոր կողմերով։

Վերջապէս, Տէր Եկեղեցական, մենք կը յարգենք ձեր այլասիրական զգացումներն ալ, որոց մէջ թերեւս երբեմն ալ ձեզմէ առաջ կանգնինք, բայց կը դիտենք թէ՝ երբե՛ք ներելի չէ Ձեզ Եկեղեցականացդ անհաշտ ատելութիւն ըննուցանել միմեանց դէմ. եթէ դուք, եկեղեցականքդ իրարու հետ այդպէս վարուիք, Գրիգորի վայրավատին հօտն ո՞ւր արածենք, այն հօտն՝ զոր Արեւմտեան մարդասէ՛ր Քրիստոնէութիւնն առաւել քան կէս դարէ հետէ պատառ պատառ ընելէ վերջ՝ այսօր ալ Ազգ. Եկեղեցւոյ մատաղերամ որբ մանկտին հարիւրներով և գուցէ հազարներով կորզել կսպառնայ Մայրենի Եկեղեցւոյ գրկէն. ու դուք, կենաց Բանին քարոզքդ, տա՛կաւին ձեր ժամանակը կանցընէք զիրար հեգնելո՛վ, ծաղրելո՛վ անարգելո՛վ . . .

Նիկոմիդիոյ Գեր. Առաջնորդին ծանօթ առաջարկը գործնականութեան հանգամանք ունէր կամ ոչ եթէ ունէր, Ազգ. Պատրիարքարանը կրնար զայն ձեռք առնել. իսկ եթէ չունէր, ուրիշ պաշտօնական և ոչ—պաշտօնական բազմաթիւ որոշմանց և առաջարկութեանց պէս ա՛յն ալ ջուրը կիյնար կը լմննար, ինչ հարկ կար այնքան ծանրանալու վրան, ու ամիս մը վերջ՝ «պարզ լեզուով գրելու» պատրուակին տակ նորէն խծբծելու ենել գրուածը։

Շատ լաւ ըսեր էք. «ժողովուրդը գործ կը պահանջէ,» Տէր Եկեղեցական. միաձեռնութեամբ աշխատեցէք ուրեմն ի շինութիւն Ազգին Դուք ալ, որ, թերեւս Ձեր տարիքին թուոյն քառապատիկն իր ետեւ գործեր թողած Առաջնորդի մը դէմ յախուռն ու անխորհուրդ յարձակում մ՚ըրած ատեն՝ գուցէ «ուխտ քարոզ և վեց յօդուած» միայն ունիք տակաւին իբրեւ ԳՈՐԾ։

ՊՕՂՈՍ Ե. ՃԻՆՃԻՀԱՆԵԱՆ

23 Մայիս 1897

Ատաբազար